

zaterdag

14.02.2015

20.00 Concertzaal

19.15 Inleiding door

Ignace Bossuyt

Jordi Savall

Pub en paleis. Britse gambamuziek

CONCERTGEBOUW BRUGGE

Biografieën

Jordi Savall (ES) wijdde zijn ruim veertigjarige carrière aan vergeten muziek. Als gambist en dirigent diepte hij zo tal van muzikale schatten op uit bibliotheken en mondelinge tradities. Met zijn vrouw Montserrat Figueras richtte hij Hespèrion XXI, La Capella Reial de Catalunya en Le Concert des Nations op, waarmee hij bewees dat oude muziek een breed publiek kan aanspreken. De laatste jaren mikt hij vooral op muziek als een de meest universele manieren van communicatie en ontwikkelde hij programma's met musici uit tal van muzikale tradities. Dit leverde hem, samen met Figueras, onder meer de titel van Unesco Artist for Peace op en een cultureel ambassadeurschap van de Europese Unie. Op zijn eigen label Alia Vox bracht hij meer dan 200 cd's uit, vaak met uitgebreide context. Savall is momenteel gastdocent aan de Juilliard School in New York.

Frank McGuire (UK) is groot geworden in de traditionele Keltische muziek, op fluit en op vooral het slagwerkinstrument bij uitstek in het repertoire, de *bodhran*. Hij is een vaste waarde in zowel de Schotse als Ierse stromingen binnen de Keltische muziek en treedt vaak op met zijn eigen ensemble Lyra Celtica, samen met Lynn Tocker (accordeon) en Mark Canning (gitaar). Als autoriteit reisde hij de hele wereld rond, zo ook naar Rusland, waar hij vaak les geeft. Hij nam op met grote namen als Karen Mathieson, Julie Fowler en het Alison Brown Quartet. Met Jordi Savall gaf hij de afgelopen jaren tal van concerten in Europa, Azië en de Verenigde Staten, naast zijn bijdrage aan verschillende bekroonde cd-opnames.

Uitvoerders en programma

Jordi Savall: viola da gamba
(zevensnarige basgamba, Barak Norman, Londen, 1997; pardessus de viole, Nicolas Chappuis, Parijs, 1750)

Frank McGuire: bodhran

—

The Musically Humors

Tobias Hume (ca.1579-1645), *First Part of Ayres* (1605)

- A souldiers march
 - Captaine Hume's pavin
 - A souldiers galliard
 - Loves farewell
 - Harke, harke
 - Good againe
 - A souldiers resolution
- (op basgamba)

Celtic Humor

Archibald MacDonald of Keppoch, Iers

Sackow's jig, traditioneel Iers

Jimmy Holme's Favorite, Ierse 'reel'

Lament for the Death of his second wife (Niel Gow, 1727-1807)

The Gander in the pratie hole, Iers
(op discantgamba)

The Bells

Coranto (Alfonso Ferrabosco, ca.1575-1628)

Why not here (Thomas Ford, ?-1648)

La Cloche & Sarabande (John Playford, 1623-1686/7)

(op basgamba, 'Lyra way, first tuning')

— pauze —

The Lancashire Pipes

uit het *Manchester Gamba Book* (ca.1600-1660)

- A pointe or Preludium
 - The Lancashire pipes
 - The pigges of Rumsey
 - Kate of Bardie
 - The cup of tea
 - A toy
- (op basgamba, 'Lyra way, bagpipes tuning')

Irish Landscapes

The Hills of Ireland

Apples in the winter

The rocky road to Dublin

The kid on the mountain

Morrison's jig

(op discantgamba)

The Lord Moira's Set

Abergeldie Castle Strathspey (Dan R.

MacDonald, 1911-1976)

Regents rant, traditioneel Schots

The sword dance

Lord Moira

Lord Moira's hornpipe (Ryan's Collection, Boston, 1883)

(op basgamba, 'Lyra way, bagpipes tuning')

met de steun van het Departement Cultuur van de Generalitat de Catalunya en van het Institut Ramon Llull

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

Hofdansen en volksmuziek voor viola da gamba

Volks en geleerd haken vaak op elkaar in. Ook componisten die de kunstvaardigheid hoog in het vaandel dragen, zoals Johann Sebastian Bach, laten zich verleiden tot een folkloristische toets. In de cantaten over de herders in het *Weihnachtsoratorium* suggereren aangehouden bastonen volksinstrumenten als de doedelzak of refereren herhaalde noten aan het ook in de Nederlanden populaire gebruik van het 'kindjewiegen'. De dansen die in de baroksuite of in de (Franse) opera een vaste plaats kregen zijn vaak van volkse oorsprong. Harmonische finesse, contrapuntische technieken en subtiele ornamentiek verraden echter een meer artistieke aanpak: de dansen zijn, zoals de Duitsers het treffend uitdrukken, 'künstlich elaboriert'. De symmetrische frasenopbouw, vaak in eenheden van twee, vier of acht maten, en de structuur op basis van herhalingen verwijzen echter naar de volkse oorsprong. Vaak zijn dansen en (dans-)liederen de aanleiding voor reeksen variaties, geregeld met een improvisatorisch karakter. Van elke instrumentalist werd trouwens niet alleen verwacht dat hij van het blad kon spelen, maar ook in staat was om te improviseren. Ook dit is een raakpunt tussen volks en geleerd: vanuit een melodie of een ritmisch patroon krijgt de speler (of de zanger) de gelegenheid zowel zijn speltechnische als compositorische vaardigheid te demonstreren.

Een treffende illustratie van volksgetinte muziek, gekruid met verfijnde expressie en virtuoze trekjes, is het werk van de Engelse soldaat en amateurmusicus Tobias Hume. In 1605 verscheen van zijn hand een bundel composities voor viola da gamba, de vroegst bekende publicatie met solomuziek voor het instrument, getiteld *First Part of Ayres*. De uitgave met meer dan honderd werkjes begint met een reeks *Musicall Humors*,

uiteenlopende stukjes met dansen en met descriptieve en programmatische titels, waarvan de betekenis niet steeds meer te achterhalen is. Opvallend is de rijkdom aan gevarieerde expressie (van melancholie tot uitbundigheid) en aan instrumentale effecten, zoals arpeggio- (techniek waarbij de tonen van een akkoord niet tegelijk, maar na elkaar klinken) en akkoordisch spel, pizzicato (de snaren niet strijkend, maar tokkelend) en col legno (spelen met het hout van de strijkstok, zoals bijvoorbeeld in *Harke, harke*). Akkoorden konden goed gespeeld worden op de *lyra viol*, het instrument waarvoor Hume componeerde, een iets kleiner type basgamba met een vlakke kam, wat het spelen op meerdere snaren tegelijk gemakkelijker maakte. *Pavin* (of pavan) en *Galliard* zijn twee van de meest typische dansen in Engeland, de ene langzaam en reflectief, de tweede snel en opgewekt. Militaristische geluiden, met imitatie van trom en trompetsignalen, zijn te horen in *A souldiers march* en *A souldiers resolution*, de muzikale neerslag van Humes dienst in het Zweedse en Russische leger. Kort na Humes bundel verscheen in 1607 de bundel *Musicke of Sundrie Kindes* van Thomas Ford, met dansen en dansliederen voor diverse instrumenten, waaronder de viola da gamba.

Tussen de 17e en de 20e eeuw werd in Engeland een uitgebreide collectie sologambamuziek met volkse (Ierse en Schotse) inslag gepubliceerd of in handschriften gekopieerd. Een van de bekendste en rijkste bronnen is het 17e-eeuwse *Manchester Gamba Book*, met ca. tweehonderdvijftig composities in meer dan twintig verschillende stemmingen. Hierbij worden de snaren telkens anders gestemd in functie van het te bereiken effect of het vergemakkelijken van het akkoordisch spel, zoals in *The Lancashire pipes* voor de imitatie

van doedelzakken. Als uitgever van muziek was John Playford in Londen een pionier. Sommige van zijn uitgaven waren immens populair, zoals *The English Dancing Master* van 1651, dat tot 1728 talloze keren werd herdrukt. Samen met andere drukken is dit een goudmijn voor het Engelse dansrepertoire, hetzij van volkse oorsprong, hetzij van eigen compositie. Dat Engeland ook buitenlandse componisten aantrok, bewijst de activiteit van families als de Ferrabosco's (vader en zonen), van Italiaanse oorsprong. Alfonso Ferrabosco jr. componeerde naast vocale muziek een reeks boeiende composities voor de viola da gamba, onder meer danssuites, die in 1609 werden gepubliceerd.

In dit rijk gevarieerde repertoire uit Groot-Brittannië wisselen luchtige dansen (*The Gander in the pratie hole*, *The cup of tea*, de populaire jig in *Sackow's jig* en *Jimmy Holme's Favorite*) en aanstekelijke melodieën af met melancholische stukken. Deze laatste behoren ongetwijfeld tot de meest beklijvende, zoals *Archibald MacDonald of Keppoch*, genoemd naar een Schots stamhoofd en Gows *Lament for the Death of his second wife*. De Schotse violist Niel Gow was een van de eerste puur professionele 'fiddlers'. Tussen 1784 en 1792 verzorgde hij drie belangrijke uitgaven met traditionele dansen en eigen composities. Zijn specialiteit was de *reel*, een groepsdans in een matig tempo.

Jordi Savall bespeelt twee instrumenten: een Engelse zevensnarige basviola da gamba en een Franse *pardessus de viole*. De basgamba is een instrument uit het atelier van Barak Norman (ca.1670-ca.1740), de belangrijkste Engelse bouwer van gamba's, luiten, violen en cello's van zijn tijd. De *pardessus de viole* is een typisch Franse vijfsnarige kleine gamba. Savalls instrument van ca. 1750 is

van de Franse bouwer Nicolas Chapuis. In enkele stukken wordt hij begeleid door de bodhran, een Ierse lijsttrommel, waarop tonen van verschillende hoogte kunnen gespeeld worden, naargelang de aanslag met de hand of de drumstick.

Ignace Bossuyt

Het verzamelen en noteren van volksliederen

Volksliederen zijn mysterieuze objecten. Hun ontstaan is gehuld in de nevelen van een ver verleden. Vele van hun melodieën kenden nauwelijks of geen landsgrenzen, werden op verschillende teksten geplaatst. Dikwijls werden ze gebruikt als *cantus firmus* (soort thema in lange notenwaarden) in polyfone missen of motetten (een gekend voorbeeld is de *Missa L'homme armé* van Josquin des Prés). Of als thematisch materiaal voor kunstige variaties of allerlei compositorische *spielereien* (een nog bekender voorbeeld is Smetana's symfonisch gedicht *De Moldau*, gebaseerd op een 'zwervend' volkslied, bij ons bekend als 'Ik zag Cecilia komen'.) Ook het verzamelen en noteren van zowel de teksten als de melodieën van volksliederen dateert al van eeuwen terug.

Het optekenen van de teksten is beduidend ouder dan het noteren van melodieën die tot de 16e eeuw meestal mondeling werden overgeleverd (de vele in Griekenland ontstane en door de Romeinen overgeleverde arbeidsliederen, kinderliederen, drinkliederen, cultusliederen en liefdesliederen werden, om ze van de vergetelheid te redden, voor het eerst opgetekend op instigatie van Karel de Grote). Volkszangers noteerden hun teksten in nu nog bewaard gebleven liedverzamelingen (zoals bijvoorbeeld het fameuze Gruuthusehandschrift van circa 1380-1390) meestal zonder noten. Bepaalde tekens (neumen) werden vanaf de 10e, 11e eeuw wel gebruikt als geheugensteuntje voor het melodische verloop. Voor Karels zoon Lodewijk de Vrome was vaders volksliedverzameling een doorn in oog (of liever een doorn in het oor ...). Lodewijk liet ze dan ook door de censuur vernietigen.

Sindsdien lopen censuur (onderdrukking, vervolging, uitroeiing) en manipulatie als

een rode draad door de geschiedenis van het volkslied, zoals overigens ook door de geschiedenis van het volk zelf. Wanneer in de 19e eeuw met de romantiek en de vorming van de nationale staten een vernieuwde interesse in het volkslied ontstaat (de term is trouwens afkomstig van Johann Gottfried Herder), stelt men bij bijna alle onderzoekers-verzamelaars een soort autocensuur vast. De Franse verzamelaar P. Tarbé bijvoorbeeld schrijft: 'wij hebben veel meelieder opgetekend; dikwijls overschrijden zij de laatste grenzen van het fatsoen; wij kunnen ze niet publiceren.'

Tussen de gezongen werkelijkheid en de in de 19e eeuw samengestelde verzamelingen is er een aanzienlijk verschil. Gelukkig kenden de oudere verzamelingen, de liederen die in gans West-Europa op losse blaadjes verschenen (tussen 1557 en 1709 werden in Londen alleen al meer dan 300 titels geregistreerd!) en de privécollecties van de feest- en kroegzangers van de 2e helft van de 19e eeuw (zoals de Gentse volkszanger Karel Waeré) niet de vooroordelen en remmingen van de zogenaamde wetenschappelijke onderzoekers.

Johan Huys

Het Schotse Dunluce Castle, gravure van William Miller

Harry Christophers

do 26.02.15 / 20.00 / Concertzaal
The Sixteen / Engelsands onsterfelijke erfenis
Tallis, Byrd en tijdgenoten schreven hun ongelooflijke muziek in tijden van felle godsdiensttwisten, een erfenis die doorklinkt in de muziek van vele 20e- en 21e-eeuwse componisten. In dit overzichtsprogramma klinken renaissance-klassiekers naast Engelse helden Britten, Tippett en MacMillan. Een zinderende concertervaring garandeerd.

Eugénie Warnier © Bertrand Servais

zo 01.03.15 / 15.00 / Kamermuziekzaal
Musicall Humors / Consort songs tussen hemel en hel

Tijdens de regering van Elizabeth I groeide de viola da gamba uit tot het favoriete instrument. Consorts zorgden met hun intense sonoriteit voor een uniek Engels genre, nu eens melancholisch dan weer vervuld van vrolijk optimisme. Musicall Humors nodigt stersopraan Eugénie Warnier uit voor liederen als *Come again, Now, o now I needs must part* en *When Daphne*.

BESTEL UW TICKETS NU OP

WWW.CONCERTGEBOUW.BE
+32 70 22 33 02 / IN&UIT BRUGGE 34

Praat na de voorstelling gezellig na in het Concertgebouwcafé of vertel ons wat u ervan vond op Facebook of Twitter (@concertgebouwbr).

Gezellig tafelen voor of na een voorstelling met een verrassing op vertoon van het concertticket. www.concertgebouw.be/services.

 Vlaanderen
verbeelding werkt

 west-vlaanderen
de gebreven provincie

BRUGGE

FLUXUS

DeMorgen.

Knack

Klara

COBRA
be

FOCUS|WTV